

Türkiye'nin Açtığı Antidamping Soruşturmasının Makroekonomik Belirleyicileri

Macroeconomic Determinants of Turkey's Antidumping Investigations

Ramazan KAPLAN⁽¹⁾, Kemal TÜRKCAN⁽²⁾

ÖZ: Antidamping, son yıllarda önemli bir dış ticaret politika aracı haline dönüşmüştür. Türkiye de bu uluslararası ticaret politika aracını 1989 yılından beri yoğun olarak kullanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1997-2017 yılları arasında açmış olduğu antidamping soruşturmasını etkileyen makroekonomik faktörleri incelemektir. Bu amaçla, Negatif Binom Regresyon modeli kullanılarak antidamping soruşturma sayısını etkileyen makroekonomik faktörler incelenmiştir. Sonuçlar, Türkiye tarafından açılan antidamping soruşturmasının başta ithalat oranı artışı olmak üzere makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Çalışma, Türkiye'nin açmış olduğu antidamping soruşturmasının amacının, adil uluslararası ticareti sağlamak olmadığı, aksine artan dış ticarettten korunmak olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antidamping, İthalat Koruması, Negatif Binom Regresyon, Makroekonomik Belirleyiciler, Türkiye

Abstract: Antidumping has become an important instrument of trade policy in recent years. Turkey has also become increasingly important user of this instrument since 1989. This paper investigates the effects of macroeconomic factors on the use of antidumping investigations in Turkey from 1997 to 2017. For this purpose, a Negative Binomial Regression Model is used to investigate the macroeconomic causes of antidumping investigations. The results suggest that antidumping investigations were significantly affected by macroeconomic variables, particularly import share rate. The paper concludes that Turkey's antidumping investigations have been used for protection from international trade instead of establishing fair trade.

Keywords: Antidumping, Import Protection, Negative Binomial Regression, Macroeconomic Determinants, Turkey

JEL Classifications: F13; F14

1. Giriş

Uluslararası iktisat kuramında bir ülkenin refahını artırabilmenin en temel koşullarından biri olarak serbest dış ticaret gösterilmektedir. Bu olguya karşılık, 1929 yılında gerçekleşen ve etkisini uzun süre devam ettiren Büyük Buhran ile birlikte birçok gelişmiş ülke dış ticaret konusunda korumacı bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Korumacı dış ticaret politikalarının dünya ekonomisine büyük zarar verdiğinin anlaşılması üzerine, İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkelerin başını çektiği ülkeler tarafından II. Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren serbest ticareti tekrardan tesis etmek gayesiyle görüşmelere başlanmış ve görüşmeler sonucunda 1947 yılında oluşturulan ve 1948'de yürürlüğe konulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ortaya

⁽¹⁾ Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü; ramazankaplan79@hotmail.com

⁽²⁾ Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü; kturkcan@akdeniz.edu.tr

çıkıştır. GATT anlaşmasının temel amacı dış ticaretin serbestleşmesinin önünde engel olduğu düşünülen gümrük tarifelerinin düşürülmesi, tarife benzeri engellerin, ithalat kotalarının ve gönüllü ihracat kısıtlamalarının kaldırılmasıdır. 1994 yılında yapılan Uruguay görüşmelerinden sonra GATT sisteminin bir devamı niteliğinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuş olup, bu örgütün amacı da GATT anlaşmasına paralel bir şekilde dış ticareti kısıtlayan her türlü engelin ve kısıtlamanın kaldırılmasıdır (Seyidoğlu, 2001:120-123).

GATT/DTÖ'nün uzun yıllar süren çabaları sonucunda, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve adil olarak gerçekleştirilmesi için, geleneksel korumacılık yöntemleri olan gümrük tarifeleri ve kotaların azaltılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Getirilen bu kısıtlamalara karşın iktisadi, ticari ve siyasi bir takım sebeplerle, ithalata karşı önlem alma ihtiyacı duyan ülkeler, geleneksel yöntemleri eskisi gibi kolay kullanamadıklarından, yeni korumacılık uygulamalarına başvurmaya başlamışlardır. Kuramsal olarak yerli endüstrilere zarar veren dumpingli ithalata karşı adil ticareti sağlamak amacıyla oluşturulan antidumping (AD) vergileri, günümüzde en çok kullanılan yeni korumacılık araçlarından birisi haline dönüşmüştür. Bu uygulamalar, önceleri gelişmiş ülkeler tarafından başvurulan bir yöntem iken günümüzde gelişmekte olan ülkeler tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun arkasında yatan temel sebep ise, GATT ve DTÖ'nün diğer koruma uygulamalarına nazaran AD uygulamalarına çok daha fazla esnek tavır göstermesidir.

Dumping kısaca ihracatçı bir firmanın malını yurtdışında yurtiçine göre daha düşük bir fiyatla satması olarak tanımlanabilir. Dumpingli ithalat, dumpinge maruz kalan ülkelerin yerli sanayileri üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Bu nedenle söz konusu ülkeler, DTÖ kuralları çerçevesinde ithal edilen ürüne AD vergisi uygulayarak söz konusu ürünün yerel piyasadaki fiyatının adil seviyeye çıkmasını sağlayabilmektedirler. Dumpinge karşı önlem alınabilmesi için dumpingin mevcudiyetinin yanı sıra, yerli sanayinin zarar görmesi gerekmektedir. Üçüncü koşul olarak ise yerli sanayinin ekonomik göstergelerindeki bozulma ile dumping arasındaki illiyet bağının da kesin bir şekilde soruşturma sonucunda ortaya konulması gerekmektedir. Dumping tutarı, normal değer ihraç fiyatını aştığı miktarı, dumping marjı ise bu tutarın CIF (Cost, Insurance and Freight) ihraç fiyatına oranını ifade eder. Karşılaştırma sonucunda ihraç fiyatının % 2'sinden düşük bir dumping marjı elde edilirse (de minimis marj), söz konusu ithalata anti-dumping önlemi uygulanamaz.

Başlangıçta, ticaretin adil bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kullanılan AD vergileri daha sonra giderek bu amaçtan uzaklaşmıştır. 1980'li yıllardan itibaren ise AD vergilerinin, daha çok dış ticaretin serbestleşmesinin yerel sanayi üzerinde yarattığı olumsuz etkileri gidermek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. AD uygulamalarının gelişmiş ülkeler tarafından yaygın olarak kullanıldığı 1980'li yıllardan itibaren, AD kararlarının alınması üzerinde ekonomik ve siyasi etkenlerin rolü araştırma konusu yapılmıştır. Yapılan bu ampirik çalışmalar, gelişmiş ülkeler tarafından alınan AD kararlarının ekonomik gerekçelerden ziyade siyasi gerekçelerle alındığını göstermektedir (Aggarwal, 2004; Feinberg, 2005).

1997-2017 yılları arasında ülkeler tarafından açılan AD soruşturmalarını gösteren Tablo 1'de görüldüğü gibi, AD artık sadece gelişmiş ülkelerin kullandığı bir araç olmaktan çıkmış, Türkiye dâhil pek çok gelişmekte olan ülke tarafından yaygın olarak kullanılan bir araç haline dönüşmüştür. AD uygulamalarının arkasında yatan

faktörlerin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen ampirik çalışmaların çoğunlukla gelişmiş ülkeler odaklı olduğu görülmektedir (Aggarwal, 2004; Feinberg, 2004). Buna karşın Türkiye'yi ele alan ampirik çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir (Türkcan ve Dişbudak, 2005; Avşar, 2014; Özer ve Erkal, 2016). Bu çalışmanın temel amacı, 1997-2017 yılları arasında Türkiye tarafından açılan AD soruşturmalarının makroekonomik koşullarla ilişkili olup olmadığını ampirik olarak incelemektir. Bu amaçla, Negatif Binom Regresyon modeli kullanılarak antidamping soruşturma sayısını etkileyen makroekonomik faktörler incelenmiş ve reel döviz kuru, yurtiçi ve yurtdışı GSYİH (Gayrisafi yurt içi hasıla), büyüme hızı, ticaret partneri ithalat ve ihracat oranı gibi çeşitli makroekonomik değişkenlerin Türkiye'nin açmış olduğu soruşturma sayısı üzerinde etkili olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın, bu konuda Türkiye'ye dair yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak, en önemli özelliği ise analiz dönemi olarak mevcut en güncel verileri analize dâhil etmesidir. Böylelikle 2008 küresel kriz döneminin ve 2011 sonrası düşük büyüme hızlarının gerçekleştiği dönemlerin çalışmaya dâhil edilmesiyle, AD soruşturma sayıları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin konjonktürel dalgalanmalardan etkilenip etkilenmediği sorusu cevaplandırılabilir. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Bölüm 2'de dünyada ve Türkiye'de AD uygulamaları hakkında tanımlayıcı istatistikler sunulacaktır. Bölüm 3'te konuyla ilgili ampirik literatür irdelenmiştir. Bölüm 4'te ise çalışmada kullanılan model, ekonometrik yöntem ve veri setinin detayları sunulmaktadır. Bölüm 5'de uygulama sonuçları ortaya konulmakta ve Türkiye'deki AD uygulamalarına ilişkin bulgular tartışılmaktadır. Son bölüm olan Bölüm 6'da ise çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı politika önerilerinde bulunmaktadır.

2. Dünyada ve Türkiye'de Antidamping Uygulamaları

İlk olarak 1904 yılında Kanada'da kullanılan AD vergileri, 1980'lerden itibaren ABD, Avrupa Birliği (AB), Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ekonomilerin ticaret politikalarında yaygın olarak kullanılmıştır. 1950, 1960 ve 1970'lerde sadece bir avuç olan AD önlemleri sayısı, 1980'lerde 1600'ün üzerine çıkmıştır. Bununla birlikte, 1995 yılında DTÖ'nün hayata geçmesiyle birlikte, AD uygulamalarının sayısının getirilen katı kurallar nedeniyle ciddi anlamda azalacağı bekleniyordu. Ancak, beklentilerinin aksine AD soruşturmalarının sayısında ciddi artışlar yaşandı. AD uygulamaları özellikle Hindistan, Meksika, Brezilya ve Güney Afrika gibi yeni kullanıcılar olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkeler tarafından çok daha fazla kullanılmaya başlandı. 1987-1991 arası beş yıllık dönemde, dünya çapında 733 AD soruşturması yürütülürken, bu sayı 1992-1997 yılları arasında 1.463'e, 1998-2002 yılları arasında ise 1.581'e yükselmiştir. Bu dönemde açılan AD soruşturmalarının yarısından fazlasının az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler tarafından açıldığı görülmektedir (Crowley, 2004: 1).

DTÖ verilerine göre, 1997-2017 yılları arasında Dünya genelinde 4.495 adet AD soruşturması açılmış olup, en fazla AD soruşturması açan ve hakkında soruşturma açılan ülkeler Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere, Hindistan 1997-2017 döneminde en fazla AD soruşturması açan ülkedir. Hindistan, dünyada açılan AD soruşturmalarının yaklaşık %17'sini tek başına gerçekleştirmiştir. Diğer ülkelerin sıralamadaki yerine bakıldığında, ABD, AB ve Brezilya'nın, açılan AD soruşturmaları sayısı bakımından Hindistan'ı yakından takip ettiği görülmektedir.

Tablo 1’de sunulan verilere göre, 1997-2017 dönemi için en fazla AD soruşturmasına maruz kalan ülkenin Çin olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, dünyada açılan AD soruşturmalarının yaklaşık %25’i Çin’e karşı açılmıştır. Güney Kore, Tayvan ve ABD ise Çin’i en yakından izleyen ülkeler olmuşlardır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise, Çin’in 1997-2017 arası dönemde AD soruşturmasına en çok maruz kalan ülke iken kendisinin de ciddi miktarda AD soruşturması açan bir ülke konumuna geldiği ve bir nevi kendisine soruşturma açan ülkelerle önemli bir ticaret savaşına girdiği hususudur. Tablo 1’i yakından incelediğimizde, dikkati çeken bir diğer önemli tespit ise, yeni kullanıcılar olarak adlandırılan Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Kore gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin açmış olduğu veya maruz kaldıkları soruşturma sayısının, gelişmiş ülkelerin rakamlarına göre ciddi oranda artış göstermesidir. Bu durum, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin artan rekabetten korunmak için yaygın bir şekilde AD aracına başvurduklarını göstermektedir.

Tablo 1. Ülkelere Göre Antidamping Soruşturmalarının Sayısı, 1997-2017

En Çok AD Soruşturması Açan Ülkeler			En Çok AD Soruşturmasına Maruz Kalan Ülkeler		
Ülke	Açtığı Soruşturma Sayısı	Önlemlerle Sonuçlanan Soruşturma Sayısı	Ülke	Maruz Kaldığı Soruşturma Sayısı	Önlemlerle Sonuçlanan Soruşturma Sayısı
Hindistan	779	603	Çin	1.121	876
ABD	539	358	Güney Kore	335	237
Avrupa Birliği	371	305	Tayvan	251	191
Brezilya	360	233	ABD	221	161
Arjantin	261	187	Hindistan	190	127
Çin	254	195	Tayland	181	136
Avustralya	232	148	Japonya	172	127
Türkiye	215	206	Endonezya	166	131
Kanada	194	136	Rusya Fed.	132	97
Güney Afrika	136	115	Malezya	127	94
Meksika	129	110	Brezilya	110	74
Pakistan	121	65	Avrupa Birliği	108	78
Güney Kore	105	77	Türkiye	81	47
Endonezya	96	48	Ukrayna	79	64
Tayland	79	59	Vietnam	73	57

Kaynak: DTÖ, <https://data.wto.org/>

Tablo 1’de sunulan verilere göre, Türkiye 1997-2017 dönemi için açmış olduğu AD soruşturması ve hakkında açılan AD soruşturması açısından sırasıyla 8. ve 13. sırada yer almıştır. Tablo 1, Türkiye’nin, gerek hakkında açılan AD soruşturması açısından gerekse açtığı AD soruşturmaları açısından, AD mekanizmasını en etkin uygulayan veyahut maruz kalan ülkelere birisi haline geldiğini göstermektedir. Tablo 2’de

sunulan verilere göre, Türkiye'nin 1997-2017 döneminde, zaman zaman azalma görülse de, giderek artan sayıda AD mekanizmasını kullandığı veya bu mekanizmaya maruz kaldığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin açtığı AD soruşturmalarının tamamına yakınının önlemlerle sonuçlanması da dikkat çekmektedir. Aynı dönemde soruşturma açan diğer ülkelerde ise açılan soruşturmaların önlemlerle sonuçlanma oranının Türkiye'nin çok gerisinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin Açtığı ve Maruz Kaldığı AD Soruşturmalarının Yıllar İtibariyle Sayısı, 1997-2017

Yıl	Açtığı Soruşturma Sayısı	Önlemlerle Sonuçlanan Soruşturma Sayısı	Maruz Kaldığı Soruşturma Sayısı	Önlemlerle Sonuçlanan Soruşturma Sayısı
1997	1	0	0	1
1998	1	1	2	1
1999	7	1	3	3
2000	7	8	4	2
2001	14	2	5	3
2002	12	11	4	2
2003	9	23	4	3
2004	25	15	1	1
2005	12	8	0	0
2006	12	25	2	2
2007	7	7	3	0
2008	23	15	4	4
2009	6	11	2	0
2010	2	10	4	1
2011	3	6	4	3
2012	15	2	5	2
2013	6	13	5	3
2014	12	9	8	2
2015	16	10	6	4
2016	17	15	7	6
2017	8	14	8	4
Toplam	215	206	81	47

Kaynak: DTÖ, <https://data.wto.org/>

Tablo 3'te, Türkiye'nin 1997-2017 yılları arasında ülkeler bazında açtığı AD soruşturmaları ile bu ülkeler tarafından Türkiye'ye karşı açılan soruşturma sayıları yer almaktadır. Ülke bazında verileri irdelemeden önce şunu belirtmekte fayda vardır ki

Türkiye'nin açtığı soruşturmaların tamamına yakını kesin önlemle sonuçlanmıştır. Buna karşın kendisine açılan soruşturmaların yaklaşık yarısı kesin önlem alınmadan sonuçlandırılmıştır. Türkiye'nin açmış olduğu AD soruşturmalarını yakından irdelediğimizde, açılan soruşturmaların başta Çin olmak üzere ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelere yönelik olduğu gözlemlenmektedir. Ülke bazında 1997-2017 dönemi incelendiğinde Türkiye tarafından en çok soruşturma açılan ülkenin 77 AD soruşturması ile Çin olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla, Güney Kore, Hindistan ve Tayvan izlemiştir. Öte yandan, gelişmekte olan ülke statüsünde bulunan Türkiye'nin, daha çok gelişmiş ülkelerin açmış olduğu soruşturmalara maruz kaldığı görülmektedir. Tablo 3'deki verilere göre, Türkiye'ye karşı en fazla soruşturma açan ülke ABD olurken, bunu sırasıyla AB ve Hindistan izlemiştir. Diğer taraftan Türkiye tarafından en çok AD soruşturması açılan ülke olan Çin'in, bu dönemde, Türkiye'ye karşı sadece bir soruşturma açmış olması ise dikkat çekicidir. Bu durum, Türkiye'nin misilleme savaşlarına girme gayesiyle AD mekanizmasına başvurmadığını, daha çok iktisadi sebeplerle AD uygulamasına giriştiğini göstermektedir. Türkiye'nin açmış olduğu kendisine karşı açılmış AD soruşturmaları ülke bazında incelendiğinde, dikkati çeken bir nokta Türkiye'ye karşı daha çok gelişmiş ülkeler tarafından AD soruşturması açıldığı, buna karşın, Türkiye tarafından söz konusu ülkelere karşı ise daha az sayıda AD soruşturması açıldığıdır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelere ise çok daha fazla AD uygulaması gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu tespiti, karşılaştırmalı üstünlükler teoremi ile rahatlıkla açıklamak mümkündür. Türkiye karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı ürünlerde (Hindistan-motosiklet lastikleri; Çin-kalem) AD aracına başvurarak yerli sanayisini uluslararası rekabete karşı korurken, kendisi de aynı nedenlerle gelişmiş ülkelerin (ABD-çelik; AB-tekstil) benzer uygulamalarına maruz kalmaktadır.

Tablo 3. Türkiye'nin Açtığı ve Maruz Kaldığı AD Soruşturmalarının Ülke Bazında Sayısı, 1997-2017

Ülke	Açtığı Soruşturma Sayısı	Maruz Kaldığı Soruşturma Sayısı
Çin	77	1
Güney Kore	14	0
Hindistan	13	10
Tayvan	11	0
Endonezya	10	2
Tayland	10	1
Malezya	9	1
Vietnam	7	0
Rusya Fed	6	1
ABD	4	14
İsrail	4	7
Mısır	4	5
Romanya	4	0
Suudi Arabistan	4	0
Almanya	3	0
İtalya	3	0
Ukrayna	3	0
Belçika	2	0

Brezilya	2	4
Bulgaristan	2	1
Finlandiya	2	0
Hong Kong	2	0
Sırbistan	2	0
Yunanistan	2	0
B.A.E.	1	0
Filipinler	1	1
Fransa	1	0
Hollanda	1	0
İran	1	0
İspanya	1	0
İsveç	1	0
Japonya	1	0
Kanada	1	7
Kuveyt	1	0
Macaristan	1	0
Pakistan	1	1
Polonya	1	0
Slovakya	1	0
Sri Lanka	1	0
AB	0	11
Arjantin	0	3
Avustralya	0	2
Dominik Cum.	0	1
Fas	0	2
Güney Afrika	0	3
Ukrayna	0	3
Toplam	215	81

Kaynak: DTÖ, <https://data.wto.org/>

3. Literatüre Bakış

Damping kavramını literatüre kazandıran ilk çalışma olan Viner'in (1925) çalışmasından 1980'li yılların başlarına kadar damping konusu üzerinde gerçekleştirilen teorik ve ampirik çalışmaların sayısı çok sınırlı kalmıştır. Bunun arkasında yatan en önemli sebep ise 1980'li yıllara kadar damping uygulamalarının uluslararası ticarete çok fazla kullanılmayıpıdır. 1980'li yıllardan itibaren AD kullanımının artmasıyla birlikte bu konuda yapılan çalışmalar ciddi manada artış göstermiştir. Yapılan bu çalışmalar iki grup altında sınıflandırılabilir. İlk gruptaki çalışmalar, AD uygulamalarına maruz kalan ihracatçı firmaların stratejik davranışlarını iktisadi modellerle açıklamaya çabalarırken, ikinci gruptaki çalışmalar ise AD soruşturması açılmasına neden olan faktörlerin ya da soruşturma sonuçlarına etki eden unsurların ampirik yöntemlerle tespit edilmeye çalışıldığı çalışmalardır. Birinci gruba giren çalışmalara örnek olarak Ethier (1982) ve Brander ve Krugman (1983) çalışmaları gösterilebilir. İkinci gruba giren çalışmalar için ise Finger, Hall, ve Nelson (1982), Hansen ve Prusa (1997), Aggarwal (2004), Feinberg (2005), Zhu (2013), Wang (2016) ve Li (2018) örnek gösterilebilir.

İkinci gruptaki çalışmaların tamamına yakını, AD kararlarının alınmasında siyasi güçlerin etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bütün bu ampirik çalışmaların ortak sonucu AD uygulamalarının adil bir uluslararası ticaret düzeni oluşturmak için değil, gelişmiş ülkelerin bu aracı yalnızca kendi sanayilerini diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden ithal edilen ürünlere karşı korumak için bir araç olarak kullandıklarıdır. Aggarwal (2003) 1980-2000 yılları arasında 99 ülke için AD uygulamalarını panel veri tekniği kullanarak incelediği çalışmada, GSYİH, büyüme oranı, ticaret dengesi, ithalat büyüme oranı, gümrük tarifeleri, geçmişte bir ülkeye uygulanan AD sayısı gibi değişkenleri açıklayıcı değişken olarak kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, AD kararları üzerinde en belirleyici faktörler gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret dengesindeki bozulmalar, buna karşın gelişmiş ülkelerde ise yurt içi makroekonomik baskılardır. Ayrıca, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde misillemenin etkili olduğu ve bu uygulamaların ekonomik gerekçelerden daha çok siyasi gerekçelerle uygulamaya konduğu görülmektedir. Bunlara ilaveten işsizlik oranı ve nominal döviz kurunun da AD kararlarının alınmasında açıklayıcı gücünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Feinberg (2005), 1981-1998 yılları arasında ABD şirketlerinin 15 ülke hakkında verdikleri AD dilekçe verilerini kullanarak, AD kararlarının makroekonomik belirleyicilerini inceleme konusu yapmış ve çalışma sonucunda reel döviz kuru ve GSYİH büyüme oranı gibi makro değişkenlerin AD kararlarının alınmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Zhu (2013) tarafından yapılan çalışmada, 1990'dan 2011'e kadar olan dönemde AB'deki AD başvuruları üzerinde döviz kurlarının, GSYİH büyüme oranının, işsizlik oranının ve ithalatın etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada, AB piyasasındaki Çin ürünleri ile yerli ürünler arasındaki fiyat farkındaki değişimleri temsil eden yeni bir GAP değişkeni tanımlanmıştır. Ampirik sonuçlar, AB'nin makroekonomik göstergelerinin, AD başvurularının sayısını belirlediğini göstermektedir. Özellikle, reel döviz kurlarının, GSYİH büyümesinin yanı sıra yeni tanımlanmış GAP değişkeninin AD başvurularının sayısını önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, ithalat nüfuz oranının ve Çin ihracat vergi iadelerinin AB'nin AD başvuruları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir.

Wang (2016), 1990-2014 yılları arasında diğer ülkeler tarafından Çin'e karşı açılan antidamping soruşturmalarını inceleme konusu yapmıştır. Çalışmasında, makroekonomik baskı faktörleri, stratejik faktörler ve Çin politika faktörleri gibi çeşitli faktörleri açıklayıcı değişken olarak kullanmıştır. Bu amaçla makroekonomik baskı faktörleri olarak yabancı ülkelerin reel GSYİH'si, reel döviz kuru, enflasyon oranı, ithal malları içindeki Çin malı oranı, Çin'e ihraç edilen malların toplam ihracat içindeki oranı alınmıştır. Ampirik model sonuçlarına göre, yabancı ülkelerin, iktisadi koşulları bozulduğunda, daha fazla Çin ürünü ithal ettiği durumlarda veya Çin'e daha az ürün ihraç ettiklerinde Çin'e karşı daha fazla AD soruşturması başlatma eğiliminde olduğu görülmektedir. Tüm bunlara ilaveten çalışmada küresel düzeyde AD'nin yaygınlaşmasının bir nedeni olarak, Çin'e karşı AD davalarının sayısının artması gösterilmiştir. Sonuçlar, Çin'in bir dış ticaret politikası aracı olarak yabancı ülkelere karşı misilleme niteliğinde AD uygulaması başlatmasının işe yaramadığını, buna karşın, yabancı ülkelere Çin'e yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını daha fazla çekmek için teşvik edici politikaların kullanılmasının, Çin'e karşı yabancı ülkeler tarafından başlatılan AD soruşturmalarının azaltılmasına yardımcı olduğunu göstermektedir. Çalışma sonucunda, Çin'in dış ticaret politikası olarak AD aracını

kullanmasının uygun olmadığına, bunun yerine doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden bir yatırım politikasının daha rasyonel bir çözüm olduğuna dair ciddi kanıtlar elde edilmiştir.

Li (2018) tarafından yapılan çalışmada ise 1997-2013 döneminde Probit ve sıralı Probit modeli ile 27 ülke ve bölgenin 20 sanayiye ait verilerini kullanılarak, AD soruşturmasını etkileyen faktörler analiz konusu yapılmıştır. İhracat, kişi başına GSYİH, nüfus, döviz kuru, DTÖ'ye katılım ve finansal krizler gibi faktörlerin AD soruşturmaları üzerinde etkili olduğu; uzaklık değişkeninin ise, AD soruşturmasına maruz kalma ihtimalini azalttığı tespit edilmiştir. Çalışmada, ihracatın AD soruşturması üzerindeki etkisini test etme gayesiyle ihracat değeri ayrıca yaygın (extensive) ve yoğun (intensive) marj olarak ayrıştırılmıştır. Analiz sonucunda, mevcut ihraç edilen malların paylarının artırılması şeklinde tanımlanan yoğun marjın AD soruşturmalarının ağırlıklı kaynağı olduğu, buna karşın yeni mallar ihraç edilmesi anlamına gelen yaygın marjın bu nitelikte olmadığı tespit edilmiştir.

Ampirik literatürün incelenmesi neticesinde, çalışmaların ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeleri çalışma konusu yaptığı görülmektedir. Bunun arkasındaki temel sebep ise AD uygulamalarının genellikle gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilmesi ve bu ülkelerin iktisadi verilerinin gelişmekte olan ülkelere nazaran daha kolay elde edilebilmesidir. Gelişmekte olan ülkeler için ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeler hem AD aracını çok geç kullanmaya başlamışlardır hem de bu ülkelerin verilerini doğru bir şekilde temin etmek araştırmacılar için pek de kolay olmamıştır.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye istisnai bir ülke değildir. Türkiye'de AD uygulamaları konusundaki çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Bu konuda ilk ve en kapsamlı çalışma, Türkcan ve Dişbudak (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin 1995-2003 yılları arasındaki AD soruşturmalarının belirleyenleri için yapılan bu çalışmada, Türkiye'nin 20 ticaret ortağına karşı açtığı AD soruşturmaları ele alınmıştır. Açıklayıcı değişken olarak reel döviz kuru, GSYİH büyüme hızı, diğer ülkelerin GSYİH büyüme hızı ve ithalat artış hızı, bağımlı değişken olarak ise bir yıl içinde açılan AD soruşturma sayısı alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda; diğer ülke deneyimlerinde olduğu gibi, GSYİH büyüme hızının ve ithalatın AD uygulamalarının en önemli belirleyicileri olduğu, döviz kuru ve yabancı ülke GSYİH'lerinin ise istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, ancak işaretlerinin beklenen yönde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, Türkiye tarafından açılan AD soruşturmalarının makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Avşar (2013), Türkiye'nin AD vergilerinin, soruşturmalara konu olan ve olmayan ülkelere yapılan ithalat hacimleri üzerindeki etkisini 1992-2008 dönemi için incelemiştir. Ampirik çalışmada, AD vergilerinin, hedef alınan ülkelere yapılan ithalatı azalttığı (trade destruction), bunun yanında hedef alınmayan ülkelere yapılan ithalatı ise arttırdığı (trade diversion) tespit edilmiştir. Avşar (2014) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise 1989-2004 yılları arasındaki sanayi verileri esas alınarak Türkiye'deki AD soruşturma sayısını etkileyen faktörler analiz konusu edilmiştir. Aggarwal (2004) çalışması baz alınarak gerçekleştirilen bu çalışmada, açıklayıcı değişken olarak sanayinin toplam istihdamı, sanayinin toplam üretimindeki yüzdelik değişim ve söz konusu sanayideki ürünler için Türkiye'nin yaptığı ithalattaki yüzdelik değişim, bağımlı değişken olarak ise yerel sanayilerin açtığı AD soruşturma

sayısı kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda, yerel sanayinin büyüklüğünün, üretimlerindeki azalmanın ve yerel sanayinin ürettiği ürünlerin ithalatındaki artışların AD soruşturma sayısını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, ülkedeki iktisadi koşulların, yerel sanayinin siyasi gücünün ve artan dış rekabetin AD soruşturmaları üzerinde belirleyici bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Aggarwal (2004) çalışması baz alınarak gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise Özer ve Erkal (2016), Türkiye'nin açmış olduğu AD soruşturma sayısı ile makroekonomik göstergelerin ilişkisini 1989-2011 dönemi için inceleme konusu yapmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, ithalat artış hızı, Türkiye'nin GSYİH'si ve diğer ülkelerin GSYİH büyüme hızı değişkenleri ile AD soruşturma sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilirken, reel döviz kuru değişkeninin anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarıyla görece olarak uyumlu görünse de, en büyük fark, söz konusu bağımsız değişkenlerin AD soruşturmalarını etkileme gücüdür. Bu çalışmada, AD soruşturmaları üzerinde en büyük etkiye sahip değişkenin Türkiye'nin GSYİH'si olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, diğer ülkelerin GSYİH büyüme hızının açılan soruşturma sayıları üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye özelinde ampirik literatürün incelenmesi, AD çalışmalarında iki olguyu ön plana çıkarmaktadır. Birincisi, Türkiye'de AD uygulamalarının makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiği olgusudur. İkincisi ise, çalışmada kullanılan verilerin kapsam ve çeşitlilik bakımından ve ayrıca araştırma döneminin birden fazla iktisadi kriz dönemini içerecek şekilde genişletilmesinin gerekliliğidir. Bu sayede iktisadi beklentilere uygun ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanabilecektir.

4. Model, Ekonometrik Yöntem ve Veri Seti

4.1. Model ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmanın amacı, 1997-2017 yılları arasında Türkiye tarafından ticaret ortaklarına karşı açılmış AD soruşturmaları sayısı ile bazı seçilmiş makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi incelemektir. Türkiye tarafından açılmış AD soruşturmalarını etkileyen makroekonomik unsurları tespit ederken, literatürde yer alan çalışmalarda kullanılan değişkenlerden uygun olanları bu çalışmada esas alınmıştır (Aggarwal, 2003; Türkcan ve Dişbudak, 2005; Wang, 2016). Çalışmada, bağımsız değişken olarak; soruşturmaya açan ülkenin (Türkiye) Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme hızı (**DOMGDP**), soruşturmaya maruz kalan ülkenin reel GSYİH büyüme hızı (**FORGDP**), AD soruşturmasına maruz kalan ülkeden gerçekleştirilen ithalatın Türkiye'nin toplam ithalat içerisindeki payı (**IMP**), soruşturmaya maruz kalan ülkeye gerçekleştirilen ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki payı (**EX**) ve Türkiye ile soruşturmaya maruz kalan ülkeler arasındaki reel döviz kuru (**EXCH**) kullanılmıştır.

AD yazınına göre, Türkiye'nin reel GSYİH büyüme hızı ile AD soruşturma sayısı arasında ters yönlü bir ilişki beklenmektedir. Makroekonomik ortam durgun ise ithalat; kapasite kullanımı, istihdam ve kar marjları üzerinde aşağı yönlü bir baskı yaratabilir. Bu durumda yerli üreticiler, yerli sanayiye uluslararası rekabetten korumak için hükümet nezdinde siyasi baskı yapabilirler. Bu sebeple iktisadi durgunluğun mevcut olduğu durumlarda AD soruşturmalarının sayısında ciddi artışlar yaşanabilir.

Buna karşın, AD soruşturmasına maruz kalan ülkenin GSYİH artışı ile AD soruşturma sayısı arasında aynı yönlü bir ilişki olacağı beklenmektedir. Bu duruma sebep olan unsur ise, diğer ülkelerdeki GSYİH artışı sonucu meydana gelen arz fazlasının, o ülkelerdeki üreticilerin dumping yapması yönünde bir baskı yaratmasıdır. Yerel sanayiye rakip olan ürünlerin ithalatındaki artış da benzer şekilde yerel üreticiler üzerinde negatif bir baskı yaratacaktır. Bu durumda yerli üreticiler hükümet nezdinde daha fazla siyasi baskı oluşturma gayreti içerisinde olacaklardır. Bu nedenle, AD soruşturma sayısı ile ithalatta ortaya çıkan artışlar arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir. Bir ülkeye gerçekleştirilen ihracatın toplam ihracattaki payı arttığında ise bu ülkeye AD soruşturması açma düşüncesi zayıflamaktadır. Bunun nedeni karşı tarafın misilleme yapması halinde bunun ihracatı olumsuz etkileyecek olmasıdır. Bu durumda ihracat oranı ile AD soruşturma sayısı arasında negatif bir ilişki beklenmektedir. Çalışmada kullanılan son açıklayıcı değişken ise reel döviz kuru olup, AD soruşturma sayısı ile soruşturmayı açan ülkenin reel döviz kurunda görülen değer kazancı arasında pozitif bir ilişki öngörülmektedir. Reel döviz kurundaki bir değerlendirme sonrası ithalat artacağından açılan soruşturma sayısı da doğal olarak artacaktır.

Çalışmada bağımlı değişken olarak Türkiye tarafından ticaret ortaklarına karşı bir yılda açılan AD soruşturma sayısı kullanılmıştır. Çalışmada bağımsız değişkenlerin bir yıllık gecikmeli değerleri kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanacağımız ekonometrik model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$AD_{it} = \beta_0 + \beta_1 DOMGDP_{t-1} + \beta_2 FORGDP_{it-1} + \beta_3 IMP_{it-1} + \beta_4 EX_{it-1} + \beta_5 REXCH_{it-1} + v_{it} \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemde AD_{it} soruşturma sayısını gösterirken, i Türkiye'nin ticaret ortağını ve t ise zamanı göstermektedir. Modelde yer alan v_{it} hata terimini tanımlamaktadır. Modeldeki bağımsız değişkenlere bakıldığında, reel döviz kuru dışındaki değişkenlerin yüzde değerleri ifade ettiği görülmektedir. Bu nedenle sadece reel döviz kuru değişkeninin logaritmik değerlerine yer verilmiştir.

(1) no.lu denklem Negatif Binom Regresyon (NBR) modeli ile tahmin edilecektir. Bu çalışmada bağımlı değişken olarak bir yılda açılan soruşturma sayısı kullanıldığından, klasik regresyon uygulanması tahmin edilen katsayıların sapmalı olmasına neden olacaktır. Bunun nedeni bağımlı değişken olarak kullanılan AD soruşturma sayısının negatif olmayan sayılabilir bir veri (count data) olmasıdır. Bu gibi durumlarda model iki farklı yöntem ile tahmin edilebilir: Poisson regresyon yöntemi ve Negatif Binom Regresyon (NBR) yöntemi. Bağımlı değişkenin sayılabilir olduğu durumlarda üstel dağılım fonksiyonunu esas alan Poisson regresyon modeli tercih edilebilir. Poisson dağılımının temel özelliklerinden biri ortalama ile varyansının birbirine eşit olmasıdır. Ancak veri kümelerinin analizinde bu özelliğin sağlanması oldukça güçtür. Böyle durumlarda aşırı yayılım ve nadir de olsa az yayılım ile karşılaşmaktadır. Aşırı yayılım, örnek varyansının örnek ortalamasından büyük olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda standart Poisson regresyonu uygulanamamaktadır. Bunun yerine varyansın farklı değer alabilmesine imkân sağlayan Negatif Binom Regresyon (NBR) modeli geliştirilmiştir. Bu üstünlüğü nedeniyle bu çalışmada NBR modeli tercih edilmiştir. Literatürde bu model genelleştirilmiş doğrusal bir model olarak bilinir.

Ampirik çalışmalarda, kullanılacak ekonometrik yöntemin belirlenmesinin yanında diğer önemli bir konu bağımsız değişkenlerin gecikme yapısını belirlemektir. Genel uygulamalar çerçevesinde, damping uygulayan ülkeler soruşturma açılmasına karar verildiği dönemden bir yıl önceki döneme ait, ihracatçı ülkenin fiyat davranışlarını incelemektedirler. Söz konusu maddi zarar ile ilgili kararlar bir önceki dönemlere ait makro verilere göre karar verildiğinden, makro değişkenlerin de belli bir gecikme ile regresyon analizine katılması yaygın olarak tavsiye edilmektedir (Aggarwal, 2004; Türkcan ve Dişbudak, 2005). Türkiye’de uygulanan 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun’a göre soruşturma süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Gerekli görüldüğü durumlarda bu süre İthalatta Haksız Rekabeti Değerlendirme Kurulu tarafından altı ay daha uzatılabilmektedir. Türkiye’de uygulanan soruşturma süresi dikkate alındığında bu çalışmada bir yıllık gecikmenin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

4.2. Veri Seti

Türkiye, 1997-2017 yılları arasında toplam 39 ülkeye karşı 215 AD soruşturması başlatmıştır. Gözlem sayısı sınırlı olan Tayvan dışında (11 soruşturma), ülkelerin tamamı çalışmada kullanılmıştır (Tablo 3). AD soruşturma sayısı ile ilgili veriler DTÖ’nün yılda iki kez yayımladığı Türkiye damping raporlarından temin edilmiştir. Türkiye’nin ve ticaret ortaklarının yıllık reel GSYİH büyüme hızına ait veriler Dünya Bankası’nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI) veri tabanından temin edilmiştir. Türkiye ile ticaret ortakları arasındaki ithalat ve ihracat verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir. Türkiye ve ticaret ortakları arasındaki nominal döviz kuru verilerinin bir kısmı T.C. Merkez Bankası internet sayfasından sağlanılmıştır. Ancak çalışmaya dâhil edilen bazı ülkelerle Türkiye arasında ikili (bilateral) nominal döviz kuru verilerinin olmaması nedeniyle önce Federal Reserve Bankası ve Birleşmiş Milletler’in internet sayfalarından ABD ile diğer ülkeler arasındaki nominal döviz kuru temin edilmiştir. Daha sonra ise çapraz kur yöntemiyle eksik kalan nominal kurlar hesaplanmıştır. Nominal döviz kuru (E), bir birim TL’nin yabancı para cinsinden değeri olarak tanımlanmıştır. Nominal döviz kurunun, Türkiye’nin ticaret ortağının tüketici fiyat endeksinin (TÜFE*) Türkiye’nin TÜFE’sine oranı ile çarpılması sonucunda reel döviz kuru ($R=E.TÜFE*/TÜFE$) elde edilmiştir. Türkiye ve ticaret ortaklarına ait 2010 bazlı TÜFE verileri, Dünya Bankası’nın veri tabanından elde edilmiştir. Analizlerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin açıklamalar ve verilerin derlenmesinde kullanılan kaynaklar Tablo 4’de topluca gösterilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
AD_{it}	Türkiye tarafından ticaret ortaklarına karşı açılan AD soruşturma sayısı	DTÖ: data.wto.org/
$DOMGDP_{t-1}$	Türkiye'nin reel GSYİH büyüme hızı	Dünya Bankası: databank.worldbank.org
$FORGDP_{it-1}$	Soruşturmaya maruz kalan ülkenin reel GSYİH büyüme hızı	Dünya Bankası: databank.worldbank.org
IMP_{it-1}	Türkiye'nin soruşturmaya maruz kalan ülkeden gerçekleştirdiği ithalatın toplam ithalat içindeki payı	TÜİK: biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul
EX_{it-1}	Türkiye'nin soruşturmaya maruz kalan ülkeye gerçekleştirdiği ihracatın toplam ihracat içindeki payı	TÜİK: biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul
$REXCH_{it-1}$	Türkiye ile soruşturmaya maruz kalan ülkeler arasındaki reel döviz kuru	T.C. Merkez Bankası: www.tcmb.gov.tr Federal Reserve Bankası: www.federalreserve.gov Birleşmiş Milletler: treasury.un.org Dünya Bankası: databank.worldbank.org

5. Ampirik Bulgular ve Değerlendirme

Türkiye'nin açmış olduğu AD soruşturma sayıları ile çeşitli makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi NBR modeli ile analiz etmeden önce, değişkenler arasındaki ilişkinin sahte ve yanıltıcı olmaması için, modelde kullanılan değişkenlerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Literatürde panel veri analizleri için farklı birim kök testleri uygulanmaktadır: Hadri (2000), Breitung (2000), Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Peseran, Shin (2003). Bu çalışmada, Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök sınaması gerçekleştirilmiş, elde edilen t istatistik sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur. Panel verileri Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök testleri kullanılarak sabitli ve sabitli-trendli modelleri çerçevesinde %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde analiz edilmiştir. Tablo 5'den görüldüğü üzere, tüm değişkenlerin düzeyde durağan oldukları ve birim kök içermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerin hepsinin düzeyde durağan olması sebebiyle NBR modelinde değişkenlerin düzey değerlerinin kullanılması uygun görülmüştür.

Tablo 5. Levin, Lin ve Chu Birim Kök Sınaması Bulguları

Seriler	Sabitli	Sabitli Trendli
AD_{it}	-7.4348***	-4.4743***
$DOMGDP_{t-1}$	-7.9648***	-5.7159***
$FORGDP_{it-1}$	-18.4389***	-13.8258***
IMP_{it-1}	-4.2355***	-6.7623***
EX_{it-1}	-2.7636***	-1.3890***
$REXCH_{it-1}$	-2.2888**	-9.0031***

Not: *** ve ** sırasıyla ilgili katsayının %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye'nin 1997-2017 yılları arasında başlattığı AD soruşturmaları ile ilgili gerçekleştirilen NBR sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Tablonun ikinci sütununda ilgili değişkene ait katsayı değerleri, üçüncü sütununda ise İnsidans Hızı Oranı (IRR) değerleri raporlanmıştır. IRR değerleri, modeldeki tüm diğer değişkenler sabitken, ilgili değişkende gerçekleşecek bir birim değişme karşısında bağımlı değişkenin ne kadar değişeceğini göstermektedir. IRR değerinin 1'den büyük olması pozitif, küçük olması ise negatif bir etki olarak yorumlanır. Örneğin, ticaret ortağı ülkelerin reel GSYİH büyüme oranı için hesaplanan IRR değerinin 1,5 şeklinde olduğu varsayıldığında bunun anlamı; yabancı ülke reel GSYİH büyüme oranındaki 1 birimlik bir artışın (diğer bütün değişkenler sabit iken) bağımlı değişkende %50 artışa sebep olacağıdır. Benzer şekilde Türkiye'nin reel GSYİH büyüme oranı için hesaplanan IRR değerinin 0,90 olduğu durumda, GSYİH büyüme oranındaki 1 birimlik bir artış (diğer bütün değişkenler sabit iken) bağımlı değişkende %10 azalışa sebep olacaktır.

Tablo.6 NBR Tahmin Sonuçları ve IRR Değerleri

Değişken	Katsayı	IRR
$DOMGDP_{t-1}$	0.024 (1.05)	1.024 (1.05)
$FORGDP_{it-1}$	0.128*** (4.28)	1.136*** (4.28)
IMP_{it-1}	0.289*** (6.49)	1.335*** (6.49)
EX_{it-1}	-0.288*** (-4.13)	0.749*** (-4.13)
$REXCH_{it-1}$	0.028 (0.86)	1.029 (0.86)

Not: ***/**/* sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. İkinci sütunda ilgili değişkene ait katsayı değerleri, üçüncü sütunda IRR değerleri raporlanmıştır. Parantez içindeki değerler ilgili değişkene ait z-istatistikleridir. Ayrıca model Wald testi sonuçlarına göre bir bütün olarak %10 düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre, Türkiye'nin reel GSYİH büyüme oranına ($DOMGDP_{t-1}$) ait katsayı işaretinin, teorik beklentilerin tersine, pozitif olduğu ve istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan reel döviz kuru ($REXCH_{it-1}$) değişkenine ait katsayı işareti, teorik beklentilere uygun şekilde pozitif olsa da, istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Diğer tüm değişkenler, beklentilere uygun katsayı işaretine sahip ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı bulunmuşlardır.

Tahmin sonuçları, ticaret ortaklarına ait reel GSYİH büyüme hızının ($FORGDP_{it-1}$) AD soruşturma sayısı üzerinde, beklentilerle tutarlı olarak pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. IRR sonuçlarına göre yabancı ülke GSYİH büyüme hızındaki 1 puanlık artış, AD soruşturma sayısını % 13,6 artırmaktadır. Avşar (2014) ve Özer ve Erkal (2016) çalışmalarıyla uyumlu olan bu bulgu, bu değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulamayan Türkcan ve Dişbudak (2005) çalışmasıyla örtüşmemektedir. Ayrıca, elde edilen bu bulgu, daha önce gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak, $FORGDP_{it}$ değişkeninin AD soruşturmaları üzerindeki etkisinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu duruma, Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin en büyük ticaret pazarı olan ABD gibi gelişmiş ülkelerde 2008 yılında ortaya çıkan ve halen etkisini devam ettiren küresel finansal krizin yol açtığı değerlendirilmektedir. Kriz nedeniyle gelişmiş ülkelere ürünlerini ihraç konusunda zorluk yaşayan gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı üreticilerin, GSYİH artışı sonucu meydana gelen üretim fazlasını düşük fiyatla Türkiye gibi gelişmekte olan yeni pazarlara satma eğilimi içerisinde oldukları söylenebilir. Bu tür pazarlama stratejileri ise, yerli üreticilerin daha fazla dampinge maruz kalmasına ve dolayısıyla AD soruşturma sayısının artmasına vesile olmaktadır.

Türkiye'nin reel GSYİH büyüme hızının etkisi, diğer çalışmalardan farklı olarak, beklentilerin tersine pozitif bulunmuş, ancak istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç, iktisadi durgunluğun olduğu dönemlerde, durumdan kötü yönde etkilenen yerli üreticilerin hükümet nezdindeki siyasi baskılarının istenilen sonucu vermediği görülmektedir.

Ampirik sonuçlara göre, diğer bağımsız değişken olan ilgili ülkeden gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içindeki payının (IMP_{it-1}), iktisadi beklentileri doğrular nitelikte AD soruşturma sayısını, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Yapılan regresyon analizi sonucunda tahmin edilen 1.335 IRR değeri ise, ithalat payında meydana gelen 1 puanlık artışın, soruşturma sayısında % 33,5'lik artışa yol açacağına işaret etmektedir. Bu sonuç, ithalatı açıklayıcı değişken olarak kullanan diğer çalışmaların sonuçlarıyla da uyumludur (Türkcan ve Dişbudak, 2005; Avşar, 2015; Özer ve Erkal, 2016). Ancak, çalışmada ulaşılan IRR değerinin diğer üç çalışmaya göre çok daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgunun arkasında yatan olası etmen ise, çalışmada kullanılan dönem olan 1997-2017 yıllarından önce Türkiye'de 2001 krizinin, ardından 2008 küresel finansal krizinin yaşanması ve ayrıca 2011 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir büyümeyi bir türlü gerçekleştirememesidir. Bu ise, iktisadi durgunluğun olduğu dönemlerde yerli üreticilerin ithalattaki artışa çok daha fazla duyarlı hale geldiğini göstermektedir.

Çalışmada, Türkiye için yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak, Türkiye'nin soruşturmaya maruz kalan ülkeye gerçekleştirdiği ihracatın toplam ihracat içindeki payını gösteren EX_{it-1} değişkeni kullanılmıştır. AD soruşturmasına maruz kalan

ülkelerin, zaman zaman misilleme yaparak karşı ülkenin kendisine ihraç ettiği ürünlere yönelik karşı bir soruşturma açtığı görülmektedir. Bu nedenle ticaret yapılan ülkenin ihracattaki payı yüksekse, bu ülkeye AD soruşturması açma konusunda ülkeler isteksiz davranırlar. Bu durumda ihracat oranı ile AD soruşturma sayısı arasında negatif bir ilişki beklenmektedir. Gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda tahmin edilen 0.749 IRR değeri, ihracat oranında meydana gelen 1 puanlık artışın soruşturma sayısını % 25,1 azaltacağına işaret etmektedir.

Sonuçlar, çalışmada kullanılan son bağımsız değişken olan reel döviz kurunun ($REXCH_{it-1}$) AD soruşturması üzerinde diğer dört açıklayıcı değişkene göre istatistiksel anlamda herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak, istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde edilemese de döviz kurunun işaretinin beklenen yönde olduğu görülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bu bulgu, Türkiye için gerçekleştirilen ampirik çalışmalarla (Türkcan ve Dişbudak, 2005; Özer ve Erkal, 2016) uyumlu sonuçlar verirken diğer ülkeler için gerçekleştirilen ampirik çalışmaların (Knetter ve Prusa, 2003; Feinberg, 2005) sonuçları ile uyumlu değildir. Diğer ülke çalışmalarının aksine, Türkiye özelinde döviz kurunun etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmamasının arkasında yatan olası nedenlerden birisi olarak, ihraç edilen mallarda ithal girdi kullanımını olarak tanımlanan dikey uzmanlaşma ve küresel üretim zincirleri gösterilebilir. Türkiye’de dikey uzmanlaşma oranı arttıkça, ihracatın ithal girdilere olan bağımlılığı artmakta ve bunun sonucunda ithalatın reel kur esnekliği azalmaktadır (Özmen, 2014). Bu durumda, döviz kuru değişimlerine karşı duyarlılığı azalan yerli üreticilerin, AD vergisi talep etme konusunda çok az istekli olacakları söylenebilir.

Türkiye’de AD uygulamaları, pratikte daha kolay uygulanabilir olduğundan diğer korumacılık önlemlerine göre daha yüksek oranda uygulanmaktadır. Ancak, bu önlemlerin korumacılık amacından çok, gerçek amacı olan haksız rekabete karşı önlem olarak kullanılması gerekmektedir. Bu sayede gerçekte damping yapılan sektörlerin uğradıkları zararlar telafi edilebilir. Bu çalışmanın sonuçları ise Türkiye’de AD soruşturmalarının açılmasının, yukarıda bahsi geçen amacın tamamen uzağında, başta ithalat payındaki artış olmak üzere çeşitli makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

AD soruşturması açılmadan önce, normal değer ve ihraç fiyatının doğru biçimde belirlenmesine önem verilmelidir. İhraç fiyatı bulunurken, ihraç malı için yapılmış olan taşıma, sigorta ve yükleme giderleri, ödenen gümrük vergileri ile her türlü vergi ve mali yükümlülükler dikkate alınmalıdır. Bu konuda Ticaret ve Hazine ve Maliye Bakanlıklarının koordineli biçimde faaliyet göstermeleri gerekmektedir. Böylece damping marjı doğru biçimde hesaplanacak ve AD uygulaması ile istenen, yerli üreticiyi haksız rekabete karşı koruma amacına daha isabetli şekilde ulaşılabilecektir. AD önlemi alma kararı verilmeden önce, önlem alma koşullarının tam olarak gerçekleştiğinden emin olunmalıdır. Maddi zarar ya da maddi zarar tehdidinin mevcudiyeti iyi şekilde araştırılmalı ve zararın derecesi doğru biçimde ölçülmelidir. Söz konusu zararın, dampingli ithalattan kaynakladığı anlaşılmadan önlem kararı alınmamalıdır.

Uluslararası siyasi nedenlerle ülkelerin kendilerine AD uygulayan ülkelere misilleme yaptıkları bilinmektedir. Türkiye’ye daha çok Batı ülkeleri tarafından AD soruşturması açılmış olmasına karşın, Türkiye tarafından daha çok Asya ülkelerine

karşı AD uygulanması, AD kararları alınırken misillemeye başvurulmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, özellikle ihracatın yoğun olduğu ülkelere karşı AD soruşturması açarken, karşı tarafın misilleme yapabileceğini hesaba katarak hareket etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Türkiye'deki AD uygulamalarının makroekonomik belirleyicileri yanında siyasi nedenlerinin de araştırılması gerekmektedir. Gerçekte dampinge maruz kalmasalar bile, kötü ekonomik gidişattan etkilenen yerel sanayicilerin siyasi baskıları, karar vericilerin AD soruşturması açmasına neden olabilmektedir. AD soruşturmalarındaki karar verici organ olan İthalatta Haksız Rekabeti Değerlendirme Kurulu üyelerinden çoğunun, çeşitli bakanlıkların temsilcileri olduğu için siyasi yönde etki altına alınmaya müsait olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle AD soruşturmasını yürüten kuruluşlar üzerindeki siyasi baskıların en aza indirilmesi gerekmektedir.

Son olarak, AD uygulamaları daha çok korumacı amaçla kullanıldığı için, diğer korumacılık araçları gibi kullanımının azaltılması ve bunun yerine artan rekabetle baş edebilmek için daha uzun soluklu yapısal önlemlerin getirilmesi gerekmektedir. Bunun için, uluslararası rekabete maruz kalan endüstrilerin sermaye yapısının güçlendirilmesi, bu endüstrilerde ARGE harcamalarına ve inovasyona önem verilmesi ve kalifiye insan gücünün artırılması gerekmektedir. Elbette bu yapılırken piyasa mekanizmasının doğal işleyişine zarar verecek düzenlemelerden kaçınılması gerekmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

GATT/DTÖ'nün çabaları sonucunda, geleneksel korumacılık yöntemleri olan gümrük tarifeleri ve kotaların azaltılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak buna karşın, iktisadi, ticari ve siyasi birtakım sebeplerle, modern korumacılık uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en çok kullanılan araçlardan birisi de GATT/DTÖ tarafından uluslararası adil ticareti sağlamak için düzenlenen AD uygulamalarıdır. Önceleri gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan AD aracı, günümüzde pek çok gelişmekte olan ülke tarafından korunma aracı olarak yoğun biçimde kullanılmaktadır.

Küresel görünüme paralel bir seyir izleyen Türkiye de 1989 yılında çıkardığı AD yasası sonrasında AD mekanizmasını en etkin uygulayan ülkeler arasında kendine yer edinmeye başlamıştır. DTÖ verilerine göre Türkiye, 1997-2017 yılları arası dönemde toplam 39 ülkeye karşı 215 AD soruşturması başlatmıştır. Türkiye'nin açmış olduğu AD soruşturmalarına genel olarak bakıldığında, ağırlıklı olarak başta Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik olduğu gözlemlenmektedir. Bu tespiti, karşılaştırmalı üstünlükler teoremi ile rahatlıkla açıklamak mümkündür. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı ürünlerde AD aracına başvurarak yerli sanayisini uluslararası rekabete karşı korumaya çalıştığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 1997-2017 yılları arasında Türkiye'nin açtığı AD soruşturma sayısını etkileyen makroekonomik değişkenleri incelemektir. Bu amaçla, çeşitli makroekonomik değişkenlerin AD soruşturma sayısı üzerindeki etkisi NBR modeli kullanılarak ampirik olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Ampirik sonuçlar, diğer ülkelerin reel GSYİH büyüme hızı ile ticaret yapılan ülkenin ithalat ve ihracat paylarının Türkiye'nin açmış olduğu soruşturma sayısı üzerinde teorik beklentilere uygun ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu

sonuçlar Türkiye’de AD uygulamalarının makroekonomik değişkenlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Bu bulguların arkasında yatan olası etmen ise, çalışmada kullanılan dönem olan 1997-2017 yıllarında 2001 ekonomik krizi ve 2008 küresel finansal krizinin yaşanması ve ayrıca 2011 sonrası Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir büyümeyi bir türlü gerçekleştirememesi nedeniyle yerli üreticilerin hem ithalattaki artışa hem de diğer ülkelerdeki gelir değişmelerine karşı çok daha duyarlı hale gelmesi gösterilebilir.

Önceki yıllarda gelişmekte olan ülkelere karşı yoğun olarak kullanılan AD aracının son yıllarda giderek daha fazla kendilerine karşı kullanıyor olması gelişmiş ülkeleri ciddi manada endişelendirmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak, gelişmiş ülkelerin, bu aracın kullanımını konusunda gelişmekte olan ülkelere yönelik siyasi ve ekonomik baskı yapacağı öngörülmektedir. Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, kendi sanayilerini tamamen korunmasız durumda bırakacak olan bu tür gelişmelere karşı daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Uluslararası ticarete hızla değişen bu koşullara karşı Türkiye’nin ulusal hak ve çıkarlarını gözetecek şekilde, artan ithal rekabetiyle baş edebilecek bir dizi uzun soluklu yapısal önlemleri devreye almasının yaşamsal bir zorunluluk olduğu değerlendirilmektedir.

7. Referanslar

- Aggarwal, A. (2003). Patterns and determinants of anti-dumping: A worldwide perspective. Indian Council for Research on International Economic Relations (ICRIER) working paper, No: 113.
- Aggarwal, A. (2004). Macro economic determinants of antidumping: A comparative analysis developed and developing countries. *World Development*, 32(6), 1043-1057.
- Avşar, V. (2013). Trade effects of Turkey’s antidumping duties. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32(1), 1-10.
- Avşar, V. (2014). Türkiye’nin antidumping soruşturmalarını etkileyen faktörler: Sanayi verileri ile ekonometrik bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 41-54.
- Bown, C. P. ve Crowley, M. A. (2007). Trade deflection and trade depression. *Journal of International Economics*, 72(1), 176-201.
- Brander, J. and Krugman, P. (1983). A reciprocal dumping model of international trade. *Journal of International Economics*, 15 (3-4), 313-321.
- Breitung, J. (2000) The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data in Baltagi, B. H. (ed.) *Advances in Econometrics Vol.15: Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels*, 2000, JAI Press.
- Crowley, M. (2004). The worldwide spread of antidumping protection. *Chicago Fed Letter*, 198, 1-4.
- Ethier, W. J. (1982). Dumping. *Journal of Political Economy*, 90(3), 481-506.
- Feinberg, R. M. (2005). U.S. antidumping enforcement and macroeconomic indicators revisited: Do petitioners learn?. *Review of World Economics*, 141(4), 612-622.

- Finger, J. M., Hall, H. K. ve Nelson, D. R. (1982). The political economy of administered protection. *The American Review*, 72(3), 452-466.
- Hadri, K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogeneous Panel. *Econometrics Journal*, 3, 148-161.
- Hansen, W. L. ve Prusa, T. J. (1997). The economics and politics of trade policy: An empirical analysis of ITC decision making. *Review of International Economics*, 5(2), 230-245.
- Im, K.S., Pesaran, M.H., ve Shin, Y. (2003). Testing Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115 (1), 53-74.
- Knetter, M. M. ve Prusa, T. J. (2003). Macroeconomic factors and antidumping filings: Evidence from four countries. *Journal of International Economics*, 61(1), 1-17.
- Levin, A., Lin, Chien-Fu ve J. Chu (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.
- Li, R. (2018). The Research on Factors Which Affect Anti-dumping Investigation: Based on Probit Model. *International Journal of Business and Management*. 13 (3). 252-261.
- Özer, H. ve Erkal, G. (2016). Türkiye'nin antidamping uygulamalarının ekonometrik analizi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 30(2): 441-454.
- Özmen, E. (2014). Reel döviz kuru ve Türkiye dış ticaret dinamikleri. Economic Research Center (ERC) Working papers, No: 14/12.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat (14.Baskı)*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Türkcan, K. ve Dişbudak, C. (2005). Antidamping uygulamalarının ekonometrik analizi: Türkiye örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 20 (233), 149-164.
- Viner, J. (1925). *Dumping: A problem in international trade*. University of Chicago Press: Chicago.
- Wang, X. (2016). What Factors Motivate Foreign Countries to Initiate an Antidumping Investigation against China. *The Regional Economics Applications Laboratory (Real)*, 16-T-3.
- Yapıcı, M. (2000). DTÖ Anti-Damping Anlaşması ve Türk işletmeleri açısından değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Zhu, Y. (2013). Towards a Better Formulation of the Macroeconomic Determinants of the Number of Antidumping Filings, Tilburg School of Economics and Management Department of Economics. Anr: 427973